

PRAEITIES AIDAI

1904--1994

Prieš 90 m., 1904 m. gegužės 7 d., po 40 m. lietuvių rašto ne rusų abėcėlės pamatu persekiojimo carizmas pasirašė savo pralaimėjimo aktą – paskelbė dekretą dėl lietuviškos spaudos draudimo panaikinimo. Nepriklausomoje Lietuvoje ši diena minima kaip Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos diena. Tų pat 1904 m. gale Vilniuje pradėtas leisti pirmasis lietuviškas dienraštis „Vilniaus žinios“ (leidėjas P. Vileišis). Tas dienraštis, be kitų dalykų, labai padėjo stiprėti ir įsitvirtinti bendrinei lietuvių kalbai. Gana aktyviai iš pradžių jame buvo svarstomi bažnyčios kalbos klausimai. Anuo metu tai buvo itin aktualu, nes tikėjimo dalykai buvo skelbiami ir apie juos kalbama bei rašoma be galo sudarkyta kalba.

Minėdami spaudos atgavimo ir „Vilniaus žinių“ devyniasdešimtmetį, perspausdiname iš šio laikraščio J. Geručio straipsnį „Dvasiškos terminologijos klaidos“. Kad skaitytojas pamatytų, kaip anuomet buvo rašoma, straipsnyje niekas netaisyta. Straipsnio autorius, pasirašęs J. Geručiu, buvo kanauninkas Jonas Balvočius (1842.III.2 – 1915.XI.12), mokytas žemaitis viekšniškis, žinomas raštijos darbininkas, rankraštinio lenkų – lietuvių kalbų žodyno autorius, beveik visą gyvenimą kunigu dirbęs Žemaičių vyskupystės Aukštaičių žemėje.

St. K.

Dvasiškos terminologijos klaidos

Senovės pasekėjai stipriai turis klaidingos terminologijos. Jie teisinasi, kad taip buvo seniau ir kad žmonės esą pripratę taip vadinti.

Ne vis, kas buvo anuomet, gali būti ir dabar. Svetas klesčia visose šakose – taigi ir kalboje – ir kiekvienas nori, kad būtų arčiau, geriau ir teisingiau. Kiekvienas protauja pats ir nebesikenčia pasaitu vedamas. Visur geryn eina. Ar dėlto, kad mano tėvelis avėjo vyžas ir aš turiu nusimauti batus? Kad mano matutė tevalgydavo miežinį ragaišį, tai jau

man nėra leista išsikepti kvietienį piragą? Anaipol! Juodu teip darė, kad kitaip negalėjo, ar nenorėjo padaryti, o aš ir noriu ir galiu.

Pridera neužmiršti, jog dvasiškos terminologijos klaidos atsirado netyčia ir nenoroms. O męs užlaikome jas ir tyčiomis ir noroms. Kunigai lenkai (savųjų tuomet nebuvo) kurie mus krikštyjo, nemokėjo gerai lietuviškos kalbos ir negalėjo išmokti teip umai. Kiek prasilamdę, ėmė skelbti naujakrikščiams tikėjimo dalykus ir ant greitosios rašyti nors maldaknyges. Kaip gi jie padarė? Skelbė ir rašė, kaip kuris mokėjo. Ir išėjo kratinys. Pamokslai ir knygos tapo pusiau lietuviški, pusiau lenkiški, arba su lietuviškomis galūnėmis lenkiški žodžiai. Bažnytinės maldos ir katekizmas pavirto į kasžin kokį žargoną. O kada lietuvis yra begalo kantrus, nulaidus ir amžiais pripratęs prie vergijos, tat ir kalbos sudarkymui jis nesipriešino. Bjauru buvo jam klausytis, kaip skelbėjas darkina lietuviškus žodžius, kaišiodamas jų tarpan lenkiškus; skaitant maldos knygą, darės jam šlykštu. Bet ką jis belaisvis turėjo daryti? Jis buvo kantrus. Teisybę pasakius, kad kas parašytų tokiu žargonu lenkiška, ar vokiška, ar francuziška maldaknygę, visi trys – lenkas, vokietys, francuzas – nuspjautų. Nelaimingas lietuvis turi ją priimti dėlto, *kad seniau teip buvo, kad yra pripratęs teip vadinti.*

Link *pripratimo* tai argumentas (prirodymas) ne storasis. Jei žmogus gali priprasti prie klaidų, tat prie neklaidų kurkas geriau. Visiems yra prigimta jieškoti teisybės ir radus pamylėti ją. Lietuviui irgi. Tą męs regėjome, kada atsirado naujoji karunka ir Mogilevos suplikacija; žmonės nusitverę judviejų abiem rankom, negali atsidžiaugti grynumu ir gražumu. Kas gi čia pasidarė? Ar tiedvi giesmi kokią naujieną pranešė? Visai ne! Turinys liko tas pats, tik žodžių atklydėlių (barbarizmų) nebėra, ir čia visa slaptis. Iš to pavyzdžio matome, jog lietuvis nėra jau joks kietgalvis, kad nebegalėtų suprasti, kas yra gryna ir kas svetima sunka pramiešta.

Dvasiškos terminologijos klaidų vardas yra *marmalynas*. Aš priminsiu čia tik kaikuriąs.

Alus, medus, vidus, dangus neturi daugskaitos. Iškurgi Viešpaties Maldoje atsirado *danguose*. Pasakius danguose, pasirodo, jog dangaus esama ne vieno.

Lotyniškai yra *quotidianum* – kasdieninis. Kamgi *visų dienų*? Yra sakoma: visų metų alga, viso mėnesio pelnas; bet tai reiškia tik tą mėnesį, tuos metus. Žmonės sako: vargas ir ašaros tai mano kasdieninė (o ne visų dienų) duona.

Žodis *pagirta* su Vulgatos *benedicta*. Pagirta šeimyninkė už gardžius skrylius, už puikų audeklą, o švenčiausia Marija yra palaiminta. Juk gi nesakome Aštuoni pagyrimai, bet aštuoni palaiminimai.

Žyvas yra įkiri pilvo liga, niekam nemaloni. Žmonės sako: Žyvas kamoja mane, vaikas žyvatuoja. Taigi „vaisius žyvato“ yra visai negražus pasakymas.

Prielinksnis *po* nesutinka su Pilotu. Išrodo, jog pirma kentėjo Pilotas, o paskui jo kentėjo Jezus Kristus. Arba, jog Pilotas buvo viršuje, o apačioje kentėjo Išganytojas.

Kuone visos maldos baigias: *ant amžių amžinųjų*. Iškur vertėjas teip išvertė – nežinia. Išvertus atgal į lotiniškai būtų: *In saecula saecularium*. Sakynio sustiprinimui dedame greta du daiktavardžių, kaip va: vargų – vargai. Negalime pasakyti: Vargų – vargingieji, vargų – vargingųjų. Tai būtų absurdas. Pati tikroji forma būtų: par amžių – amžius, amžių – amžiais.

Apie sintaksį nėra ką nė kalbėti. Šis visas yra arba lotyniškas, arba lenkiškas, kai-kame dar ir rusiškas. Giesmės teip-pat saugo, kad tik galinės siliabos sutiktų, o kalbos dvasia joms negalvoje. P. Naujalis giesmynas buvo ketinęs duoti Lietuvai puikias giesmes su gaidomis, bet netikėtai pražuvo. Pasirodžiusi šimet Vilniuje nauja maldaknygė „Balsas Balandelės“ nužengė gerokai tolyn, bet nebaigė žengusi iki galui.

Link švenčių tai gryna Lenkija. Šit, ką reiškia lietuviui: *gram, grom, gramnyčios*? Nieko nereiškia.

Pravadai išvarė Atvelykį; pravadai – Atvedybas. Traicė, nors nieko neišvarė – bet mums lietuviams tas žodis yra svetimas. Visoje lietuvių kalboje nėra daiktavardžio su galu *aicė*.

Paklausus Keistučio lietuvių, kas yra žodis Traicė, nepasakytų niekaip. Paklausus, kas yra *Treybė*, atsakytu, jog yra kanakas toks, kurs susideda iš trijų. Latviai mūsų viengėnčiai sako: triadība sanskritas – trimutra. Vokiečiai sako: Dreifaltigkeit, Dreieinigkeite. Visi apsieina be lenkiškos Traicės, tik mes – lietuviai vieni tartum negalime apsieiti. Kad Treybė yra grynai lietuviškai ir kad tame žodyje nėra tikėjimo klaidos, parodo „Pavasario Balsai“, kame Teoliogijos daktaras, akademijos inspektorius puikiai ją vartoja. Kuris begali geriau išmanyti už Europos mokslavyrį.

Pasigailėkime savo nuskriaustos kalbos, pataisykime ją nieko netrukę. Dabar yra patogus laikas, reikia naudotis juo.

J. Gerutis